

RUDOLF STEINER

A NŐ A GOETHEI VILÁGNÉZET FÉNYÉBEN

Adalék a nő-kérdéshez

AZ 1889. DECEMBER 29-ÉN, NAGYSZEBENBEN

TARTOTT ELŐADÁS GYORSÍRÁSOS JEGYZETE*

MEGJEGYZÉS: Rudolf Steiner 1889 nyarán Bécsből Budapestre utazott. Fél évvel később még egyszer Magyarországra utazott, hogy meglátogassa erdélyi barátait Hermannstadtban (Nagyszeben – a ford.). Mein Lebensgang című önéletrajzának XIII. fejezetében részletesen ír erről, és elmondja, hogy „Hermannstadtban tarthattam előadást. Karácsony volt.” És az 1920. szeptember 30-ai kérdésekre adott válaszában elmondta: „Előadást kellett tartanom – 1889-ben volt ez – Hermannstadtban, éppen karácsony estéjén utaztam oda Bécsből.”ⁱ Már 1926-ban közölhette C. S. Picht ez előadás dátumát és témáját.ⁱⁱ

Ennek az előadásnak a pontos tartalmáról Rudolf Steiner egyik jegyzetfüzetének 1889-es gyorsírásos bejegyzéséből tudhatunk meg többet.ⁱⁱⁱ A mintegy harmincoldalnyi, cím és dátum nélküli bejegyzések már külsőre is összefüggő leírásnak bizonyulnak: tintaceruzával jegyezték le a gyorsírással, míg ennek a jegyzetfüzetnek a többi bejegyzése kézírással, ceruzával vagy tintával készült.

Ezek kétségtelenül a hermannstadti előadás előkészítő gondolatai. Feltételezhető, hogy Rudolf Steiner a bejegyzéseket a Bécs és Hermannstadt közötti kimerítő vonatúton tette, melyről a Mein Lebensgangban szemléletesen mesél, és az említett Fragenbeantwortungban azt mondja, hogy egy csatlakozás lekésése miatt a magyar-erdélyi határon „tizenkét órát kellett várakozni”^{iv}. Mindenesetre a jegyzetfüzeten világosan megtalálhatók egy hosszú utazás igénybevételének nyomai, éppúgy, mint Karl Julius Schröer Goethe und die Liebe^v, Goethe és a szerelem című könyvecskéjén, melyet nyilván szintén magával vitt. Rudolf Steiner nem tudott volna szó szerint idézni belőle, ha nem lett volna nála. A gyorsírásos feljegyzéseket követően a hermannstadti napilapokban megjelent két előzetes bejelentést és egy beszámolót is bemutatunk.

Günther Frenz

* Rudolf Steiner: *Die Frau im Lichte der Goetheschen Weltanschauung. Ein Beitrag zur Frauenfrage.* Gyorsírásos jegyzet. In: *Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe.* 61/62. füzet, 1978. Húsvét

Amikor ma olyan kérdéssel kapcsolatban bátorkodom a figyelmüket igénybe venni, amely napjainkban hatalmasan felkavarja a kedélyeket, és amely sürgős választ vár, és amikor azt a célt tűztem magam elé, hogy ezt a kérdést a goethei világnézet fényébe helyezzem, akkor semmi esetre sem az a szándék vezérel, hogy irodalomtörténeti előadást tartsak. Azt remélem, hogy fejtegetéseimmal átadhatom Önöknek a bennem már évek óta mélyen gyökerező meggyőződést, hogy ezt a kérdést csak ebből a nézőpontból, a goethei világnézet nézőpontjából lehet helyesen méltatni.

Goethével szemben nekünk, németeknek két feladatunk van. Az egyiket a közkedvelt falusi történetek mesélője, Bertold Auerbach a következő szellemes mondással jellemzi: „Goethe-érettnek kell lennünk.” Ez azt jelenti, hogy képesnek kell lennünk teljességgel beleélni magunkat a legnagyobb német szellem magas eszmei körébe és páratlanul intim érzelmi világába. Éreznünk kell, amit ő érzett, amit ő gondolt.

Ez azonban a Goethével szembeni feladatainknak csak ez egyik oldala. Hiszen Goethe a Napnyugat teljesen új kultúrkorszakának kezdetét jelenti. A belőle kiinduló fény bevilágítja az egész európai kultúrát. Új érzékszerveket tárt fel számunkra, a szemlélet új formáira tanított. Hamarosan meg kell nyílniuk bennünk ezeknek az érzületeknek, fel kell emelkednünk ahhoz a szemlélethez, hogy népünk kulturális munkáján abban az irányban dolgozzunk tovább – természetesen amennyire mind-egyikünk erejéből futja –, amit Goethe kijelölt.

Aki nem látja Goethében ezt a kulturális hajnalhasadást, amely a kiindulást jelenti mindazok számára, akik a jelen kultúrájával valamilyen módon kapcsolatba kívánnak kerülni, az egyszerűen nem érti a saját korát. És sajnos be kell vallanom, hogy testvéreik Európa szívében, különösen a fiatalabb generáció, már régóta nem teljesíti a Goethével szembeni feladatát. Ellenkezőleg, bizonyos ledér gondolkodást tesz magáévá, amely Goethére az orrát fintorgatja, és azt hiszi, már rég túl vagyunk rajta, holott még nagyon messze van attól, hogy teljesen megértse. Végeztek Goethével, mint olyan öreggel, aki nem illik a mi új időnkbe. Az új generáció azt hiszi, hogy új eszményképekre van szüksége. Ezek azonban, közelebbről szemlélve, többnyire teljesen éretlen terméknek bizonyulnak, amely a kor valódi igényeitől mérföldnyi távolságra van, holott úgy tűnik, éppen ebben a korban keletkeztek.

És ez a mi korunk, ez a mi élő jelenünk több annál, mint amit felületes megfigyelés alapján hihetnénk, ez Goethe gyermeke, klasszikus szellemeink gyermeke. A mi korunk olyan kor, amelyben az egyén az isteni hatalmak által a lélekbe helyezett felségjogokat minden irányban érvényesíti. Az ember többé nincs gyámság alatt, nem, teljesen saját magára, belátására, akaratára akar támaszkodni. A szentséges, az isteni ént többé nem a külső világban akarja keresni, hanem saját bensője mélyébe merül, hogy onnan hozza fel Istent, hogy onnan merítsen erőt és bátorságot az élethez.

Az egyénnek ebből a törekvéséből, hogy minden bilincset levesse, a szuverenitáshoz való elidegeníthetetlen jogát érvényesítse, származik az a mozgalom, amelyet mai előadásom középpontjába helyeztem: a nők megszabadításának kérdését vélt bilincseiktől, melyeket előítélettel teli világunkban bizonyos emberek hite szerint a

nemüknek mostanáig hordania kellett. A nő többé nem akar a családi tűzhelyhez, a házhoz láncolva élni, ki akar lépni a világ nyílt küzdőterére, és minden tekintetben egyenrangúként felzárkózni a férfihoz. Fel akarja venni a harcot a férfiak világában való jelenlétéért, olyan hivatást követel, amilyen a férfiaknak is van.

Nem tagadható tény, hogy a német nép mostanáig alig vette ki részét a nők világának messzemenő emancipációs törekvéseiből. Míg Oroszországban, Svájcban, Angliában és Franciaországban, de különösen Amerikában száz meg száz nő már értelmiségi állásokhoz is jutott, a német nép még mindig makacsul elzárja a nők elől a magasabb értelmiségi állásokhoz vezető utat. Ennek oka vajon csak a konokság, vagy a németekhez annyira illő konzervatív érzés, amely mindig is idegenkedett az erőszakos forradalmaktól, mivel nem akarta elismerni, hogy a történelemben valami olyan értelmetlenség keletkezhetett, amit hirtelen, máról holnapra meg kell dönteni? Vagy talán az a magasabb felismerés van emögött – még ha sokaknál egészen tudatlanul is –, hogy a nő teljes egyenjogúsítása egyáltalán nem teszi szükségessé a teljesen egyenlő elbánást, és hogy az utóbbi ellentmond a női lény természetének? Ez a nagy kérdés: Olyan előítélettel állunk-e szemben, amelyet idővel meg kell szüntetni, vagy helyénvaló belátással, amely jogosan akadályozza más európai népek ilyen mozgalmát?

Nos, legyen Goethe a vezércsillagunk! Biztosan fog vezetni minket; hiszen benne egyetlen egyéniségben testesül meg a német lény minden mélysége. Ami magas és nagy dolog felmerült a német népben, az Goethében egyetlen személyes egységben tárul elénk; annál inkább németek vagyunk, minél goetheiebbek vagyunk. Amikor fényre van szükségünk, bizalommal pillantunk fel rá. Korunk mozgalmas élete diszharmóniát okoz a bensőnkben, gonosz hangulatok uralkodnak el rajtunk, kortársak egész serege esik áldozatul a pesszimizmus komor világnézetének; mindettől csak a goethei világnézet boldog nyugalmaiban találunk megváltást.

És milyen mélyen megnyugtató tudattal emelkedhetünk fel legnagyobb honfitársunk eszmei és akarati világába, ha Schiller szavai¹ szerint tekintjük: „És ha magad nem vagy egész, csatlakozz az egészhez!” Hiszen az ember egyedül semmi, ereje abban a népben gyökerezik, amelyből származik, abban az időben, amelyhez tartozik. „Aki megadja magát a magánynak, hamarosan egészen egyedül érzi magát”², mondja Goethe. Hozzátehetjük: Szomorú, magányos szellemi sivárságában hamarosan szellemi halált kell halnia. „Gondolkodj a népeddel, a korszakoddal!” - erre kell minden embert felhívni. És akkor gondolkodunk a népünkkel legharmonikusabban, ha Goethével, nép- és korerőink teljes egészével gondolkodunk és érzünk.

Nincs jogunk arra panaszkodni, hogy elveszítjük az önállóságunkat, amikor meghajlunk az idegen tekintély előtt; mert az ember csak akkor lehet szabad, ha felemelkedik a kultúra magasabb eszményeihez, ahol csupán a művelődés fényét kell keresni. Mert csak ekkor vesz részt tudatosan fajának fejlődési folyamatában, ekkor határozza meg önállóan, a nagy eszményekkel a célját, különben csak vakon tapogatózik odalent, az emberiség testének szolgai és egyáltalán nem szabad részeként mások magukkal ragadják. Csakis akkor dolgozunk a felszabadítás nagy művén, ha a goe-

thei emberi teljességet keressük, és ahol megtaláljuk, ott csatlakozunk hozzá. Csak népünkkel és korunkkal együtt lehetünk szabadok, nem egyedül. Nem szolgaság meghajolni a goethei tekintély előtt, ha felismertük annak magasságát, hanem a szabadság goethei formája. És éppen Goethe módjára mozdíthatjuk elő leginkább a nagy felszabadító művünket.

Hiszen Goethe a saját maga által bilincsbe vert emberiség számára csak a megtisztulás és megszabadulás folyamatát jelenti. Mik voltak ezek a bilincsek? Ezek a mesterkélttség, az idegenek utánzásának vágya, a szolgai túlérzékenység bilincsei voltak, melyekben a németek Goethe előtt sínylődtek. Ő visszafelé tart a természethez, a romlatlan érzéshez és gondolkodáshoz. Az emberben ugyanis megvan a vágy arra, hogy egyre jobban eltávolodjon a természettől.

Tudjuk, hogy Európa egyetlen teljesen naiv-természetes népe a görög volt. Amikor Goethe Olaszországban megismerte nagyszerű műalkotásaikat, úrrá lett rajta az elragadtatás. Hiszen ezek a halhatatlan alkotások úgy hatottak rá, mint magának a természetnek a nagyszerű művei. Közvetlenül a világszellem működését látta bennük. Goethe itt élénken érezte, hogy a görögök ellesték a világ teremtőjének törvényeit, amelyek alapján megalkotta a természet nagyszerű, fenséges műveit, és ebben a goethei értelemben emberi módon hozták létre a műalkotásaikat.

A rómaiak már nem tudtak belépni az isteni világ-műhely titokzatos ajtaján, egyszerűen csak utánozták a görögöket. Ez a természettől való eltávolodás, amely az emberiség fejlődésével egyre rosszabb lett. Amikor Goethe megjelent Németországban, elmondhatjuk, hogy legalábbis mindaz, ami a költészetben, az érzések és gondolatok világában uralkodott, nem viselte az eredetileg naiv valóság bélyegét. Minden mesterkélte, minden csak frázis volt, mindent elfogadtak.

Goethe elsőként kereste a közvetlen érintkezést a világ szellemével. És ebben volt küldetésének nagysága. Azonban ezt a nagyságot egy olyan körülménynek köszönheti, amelyet megfontolás tárgyává kell tennünk, ha megfelelően akarjuk értékelni a nőkhöz való viszonyát és a női természettel való kapcsolatát. Ez a mélyen vele született vallásos vonás, olyan vonás, mely nála a minden természetes és emberi dologban jelen levő isteniben való állandó, eszmei hitként jelentkezik. Fiatal korától kezdve uralkodik benne a csak a mélyebb szellemekkel veleszületett alapvonás: a hit a természetben mindenütt jelen levő természetfeletiben, a magasabb hatalom sejtése, ami később a szellem keresésévé válik minden dologban. A tudomány és a vallásosság e valódi gyermekének titokzatossága, ez az, ami állandóan vonzotta. Mindenben, amivel az életben és a történelemben találkozott, azt a pontot kereste, ahol egy magasabb hatalom működését figyelhette meg. És ezt kereste mindig a nőben is, és sokszor meg is találta.

A férfi eltávolodik a természettől, az érzések közvetlenségétől, ha a szellemét egyoldalú életfeladatban kell kimerítenie: száraz, pedáns, természetellenes lesz. Elveszíti azt a frissességet és eredetiséget, amiből a közvetlen természet minden varázsa kiindul. Azonban éppen ezek azok a tulajdonságok, amelyeket a nő megőriz, természetesen csak ott, ahol egészen nő marad, és nem a férfira vágyik. Ilyenkor nem a szellemi

vagy a testi tulajdonságainak egyike kerül előtérbe, hanem szép harmóniában fejlődnek ki és teljesen érvényesülnek. Így a természet tisztábban, teljesebben és istenibb módon hat a nőben, mint a természettől egyoldalúnak teremtett férfiban.

Így a nők Isten igazi küldötteiként állnak előttünk, akikben a férfi megtalálja azt, amit ő maga elveszített. És ebben van benne az, amit a férfi keres; különös vágygal keresi, mert önmagából hiányzik, és nehezen nélkülözheti. Goethe is ezt keresi mindenekelőtt. Számára egy nővel való érintkezés mindig szellemi megifjodást, a természettel való újabb összefonódást jelent, ami ismét élteti és sarkallja költői erejét. A női értékben és a női lényben való elmélyülés állandóan megújítja művészi képességét. Ha férfi módra eltávolodni látszik a természettől, ha a természetesség ereje eltűnni látszik a szívéből, akkor ismét a szeretet veszi körül azzal a titokzatos varázssal, ami újabb alkotásra teszi képessé.

A Goethe természetére jellemző ilyen vonás miatt el kell tűnniük azoknak a gondolatoknak, amelyek újra meg újra felmerülnek Goethe női lényvel való bánásmódjának tisztaságával és nemességével szemben. Sajnos ezek a gondolatok ma is elég gyakoriak. Természetellenes különbséget tesznek a költő és az ember között, csak az előbbit fogadják el, míg Goethének, az embernek legszívesebben behúznának egyet. Ennél a szellemnél azonban minden elválaszthatatlan egységben van. Goethe költői lénye közvetlenül összefügg emberi küldetésével. És a költeményei nem mások, mint legbelső és színtiszta emberi természetének közvetlen megnyilvánulásai. Igen, találhatunk Goethénél olykor-olykor egyes cinikus, láthatólag frivol verseket is. Ez azonban kizárólag az őt mindig uraló, végtelen igazságszeretet mellett szól. Soha nem akart angyalként megjelenni³, hanem mindig emberként, igen emberként, annak minden hibájával. Legszívesebben az egész világ előtt tett nyílt vallomást.

De nem is ez a fontos. Hanem az, hogy nála a szeretetben soha nem lehetett frivol, közönséges vonást találni, soha nem volt világfi. A szerelme mindig a szellemből indul ki, és mindig összekapcsolódik a valódi női érték mély tiszteletével⁴. A szerelme soha nem alacsonyítja le a nőt. Mindig áhítatosan pillant fel a női értékre. És ez így teljesen germánfajta viselkedés. Tacitustól tudjuk, hogy elődeink már a sötét ókorban a jövőt valahogy megsejtőként tisztelték a nőket⁵, és a forrásokat és a ligeteket is bölcs asszonyokként tisztelték. Pontosan ez a valódi vallásos érzés lényege, hogy a hordozójával szemben mindig megköveteli a tiszteletet. És Goethe a nőben levő istenit imádvá, előtte térdre hullt. Ezt mindenekelőtt a nőknek kell felismerniük. És akkor eloszlanak a Goethe fennkölt személyéhez még mindig hozzátapadó sötét árnyak.

Hatalmasan hat Goethe fantáziájára, amikor egy természetes női személy a hatókörébe kerül. Gazdag belső világa ekkor körülveszi a tisztelt lényt mindazzal a varázssal, amire a gazdag képzelőerő képes. A szeretett lény ilyenkor több a számára, mint egy másik halandó, mivel a fantázia mélyebbre lát, mint az értelem. A költő fantáziája dicsfényvel veszi körül. Ilyenkor az eszményi alak mindig felváltja a valóságot. A szeretet magasabb szerelmi szenvedéllyé válik, és egy természetvers szakad fel Goethe kebeléből. Így volt ez Sesenheimben Friderikával, Frankfurtban Lilivel,

von Stein asszonnyal, feleségével Christianével, és végül azokkal a nőkkel szemben, akik még később beléptek életébe: Marianne Willemer és Ulrike von Levetzow. Mindenütt a nemes, idealizált ember szeretete ez, nem pedig a világfíé. Tisztelt és szeretett tanárom, a bécsi Karl Julius Schröer professzor joggal mondja: „Ebben a szeretetben megint csak az áhítat található meg, mint a görögöknél, és így mentes a frivolitástól. Ha az isteni voltától megfosztott szeretet önző, akkor ez, az odaadáson alapuló szeretet az egyetlen szenvedély, amely mentes az önzéstől.”⁶

Ahhoz, hogy beláthassuk, Goethe szeretete valóban szellemi, vegyük gyakran támadott kapcsolatát von Stein asszonnyal. Mit jelent számára ez az asszony, akinek élete lemondással teli, aki nem akarta, hogy tekintettel legyenek rá, semmit sem kívánt magának, de mindenütt jótéteményeket gyakorolt? Goethe azt írja róla, úgy jelent meg előtte „mint egy istennő, aki az égben lebeg. Az ember hiába tárja ki feléje a karját, hiába esedezik egy pillantásáért. Csak lebeg, elveszve az őt körülvevő égi fényességben, fent az égben.”⁷ És ha látjuk, hogy a weimari életbe a legvadabb szenvedélyekkel, önteltséggel és vágyakkal telten belépő, nála fiatalabb emberre milyen megnyugtató, lelkesítő hatást gyakorol ez az asszony, akkor megérthetjük Goethe odaadását a fennkölt asszonyisága iránt. Ki ne ismerné az esztelenségeket, féktelen cselekedeteket, amelyeket Goethe és hercegi barátja elkövettek Weimarban. És ki ne ismerné mindkettőjük mély vágyát, hogy kikerüljenek ebből az önteltségből egy magasabb életbe! Ebben a hangulatban keletkeztek Goethe olyan versei, mint: «Mit nekem a fájdalom és vágy? Édes béke, jer, szállj szívemre!»⁸ Az édes békét én hozom el, „a csillapító”, ahogyan von Stein asszonyt nevezte.

Tiszta és nemes volt Goethe kapcsolata Christianével is. Milyen gyengéd is ez a vonás: Amikor egyszer Goethe a szobában alva találja⁹, egészen csendben melléül, egy gyümölcsöt és egy virágot helyez elé, és elragadtatva gondol arra, hogy amint felébred a nő, a pillantása ezekre, a szerető kézzel odarakott dolgokra esik. És milyen mélyen megérintenek szívből jövő szavai, amikor a drága személyt a halál elszakítja tőle: „Az életem haszna annyi, hogy megsiratom a halálát.”

Marianne Willemer az, akinek a Diwan dalait köszönhetjük. Itt is azt láthatjuk, ahogyan a szeretet hatalma gerjeszti a költői hangulatot.

Még a késői, nyolcvanas éveiben¹⁰ is a szenvedély tüze és a szent szeretet forrása frissíti fantáziáját, amikor megalkotja a Szenvedély trilógiájának Elégiáját¹¹, amelyben úgyszólván a szeretet goethei értelmű felmagasztalása szólal meg. Ha megértjük ezt az Ulrike von Levetzownak szóló, nagyszerű költeményt, akkor megtaláltuk a kulcsot Goethe szerelmi életéhez. Ulrike von Levetzow akkor fiatal teremtésként anyjával Marienbadban volt, ahol a költő maga is tartózkodott. Goethét elvarázsolta a bája. Még egyszer kellett éreznie a szerelem minden boldogságát, a szerelem minden fájdalmát, még egyszer „a föld örömét és a föld fájdalmát”¹² „a keblében felhalmozódva”¹³ látni.

Az elégia a következőről szól: A költő elbúcsúzott; az utolsó csók boldogságát még érzi a szívében, és nehezebbre esik a búcsú. Felpillant az égboltra, ahol a nappali égi test, a Nap is búcsúzik. Az égen úszó felhők alakokká válnak a képzeletében, szeret-

teinek változó alakjaivá. Meg akarja őrizni a pillanatot; azonban hamarosan rájön, hogy a szeretett lény képe csak a szívében lehet. És ekkor ezt a képet kelti életre.

*

A természettel való meghasonlás, ahogyan az a férfinál történik és történnie kell, keserű elkorcsosuláshoz vezethet. Mindaz, amit elveszített, leküzdhetetlen sóvárgásként szunnyad benne, a honvágyhoz hasonlóan. Csak a szeretet képes ezt a vágyat áthidalni, kiegyenlíteni az említett meghasonlást a természettel. Ha nem jelentkezik ez a szeretet, akkor az ember egész életében bukott marad, az őszerejétől elidegenedett lény marad, aki az életben tévúton jár. Vak, önző vágyak lépnek a szeretet helyébe. A vágyaiban felemészthető ember a megalázó érzelmi örömei kábulatát keresi. Soha nem képes meglátni a kiválóságot, hiszen Schiller mondása szerint a kiválósággal csak egyetlen hatalom vetekedhet: a szeretet. A szeretet szükségességét ezzel az emberi természetből vezettük le. Töröljük el a szeretetet, és magát az isteni lényt is eltüntettük a világból, vagy – mivel ezt nem tehetjük – elfordultunk az istenitől. Azonban ez a bukás következik el, ha a nőt elidegenítjük a tulajdonképpeni női lénytől, ha megfosztjuk eredeti rendeltetésétől, hogy az isteni, a közvetlenül, naivan működő természet közvetítője legyen.

*

Nem véletlen, hogy az Európa egyes országaiban először megjelent emancipációs mozgalmak soha nem gyökereztek meg ott, ahol a szeretetet abban a nemes értelemben fogják fel, mint a germánok. Ahol a nő tudja, hogy az emberiség fejlődésének teljességéhez a női természet szerint kell hozzájárulnia, és nem úgy ahogyan az a férfiaknak megfelel, és ahol tudja, hogy ezt a működését a férfiak világa elismeri és megbecsüli, ott arra törekszik, ami a világterv szerinti feladata és nem másra. A magasabb szemlélet a különböző hatóerők harmóniájában talál megelégedést, az alacsonyabb mindent ki akar egyenlíteni.

*

Kiváltképpen ideális a kultúrának az az oldala, amelynek hordozója és átörökítője a nő.

*

Melyek lehetnek az okok, amelyek a nőt kikényszerítik jelenlegi helyzetéből, a korlátok közül, amelyeket a történelem állított fel?

1) A kényszer, hogy a szellemi képzésben, a bepillantásban ne maradjon le a férfi mögött.

2) A kényszer, hogy ne férfinak legyen köszönhető az, amit a nő számára a valódi élethelyzet kínál.

*

Ha meggondolom, milyen gyakran ringatták bölcs, fantáziadús anyák a jelentős férfiak bölcsőjét, ha magát az idős tanácsosné asszonyt tekintem, Goethe anyját, aki a mesemondásával először keltette fel a fiatal Wolfgang költői érzékét, akkor számomra úgy tűnik, mintha ez megmagyarázná, miért nem volt egyáltalán nehéz a női természetről szóló előadásom kifejtése. Ha a természet isteni őserije tisztábban és zavartalanabban jut kifejezésre a női természetén keresztül, mint a férfién, akkor teljesen világos, hogy az élő anyakultusznak kell a leggyümölcsözőbben hatnia az emberre abban a korban, ahol még minden természetes, minden naiv, ahol az ember még teljesen szív és egyáltalán nem fej, ahol a szellem még nem szakadt el a forrásától, a természettől, ahol az eszme és a valóság szétválása még nem történt meg, egy szóval: a gyerekkorban. Ezzel a nő az emberiség fejlődésének menetére olyan nagyszerű kulturális befolyást, amely többet ér, mint bármi, amit orvosként, hivatalnokként, íróként bármikor gyakorolhatna.

*

A Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt 1889. december 18-ai előzetese (4875. sz.)

(Előadás.) A bécsi tudós, Rudolf Steiner úr vasárnap, f. hó 29-én előadást tart A nő a goethei világnézet fényében, Adalék a nő kérdéséhez címmel, az evangélikus betegápoló intézet javára. Steiner úr fiatal Goethe-kutató, K. Schröer bécsi professzor tanítványa, és a Goethe megismerési elméletéről szóló írásával, valamint a legnagyobb német költő tudományos írásainak kiadásával szerzett nevet magának. Goethe műveinek Sophie szász-weimari nagyhercegnő által ösztönzött és támogatott nagy kiadásában is számítanak a közreműködésére. Steiner úr nemrégiben tartott előadását A weimari kiadás hasznáról a Goethe-tanulmányok számára nagy tetszéssel fogadták a bécsi Goethe-egyesületben. Közönségünk csak hálás elismeréssel üdvözölheti az érdekes tudós önzetlen felajánlását, amellyel – az itteni német élet megismerése céljából tett erdélyi kirándulása alkalmával – egyben olyan támogatásra érdemes intézményt kíván szolgálni, mint az evangélikus betegápolás. – Mindenkinek a figyelmébe ajánljuk a bizonyosan izgalmas előadást, amelyre valószínűleg az evangélikus gimnázium nagy előadótermében kerül sor.

Idézet egy másik hermannstadti újságból, melynek címét nem sikerült megállapítani

(Goethe-előadás.) Értesülésünk szerint Rudolf Steiner bécsi Goethe-kutató, aki a tudomány világában Goethe-kommentárjairól és megismerési elméletéről ismert, a jövő héten néhány barátját meglátogatni érkezik ide, és ebből az alkalomból előadást tart az evangélikus betegápolási intézet javára. A nő a goethei világnézet fényében – adalék a nő kérdéséhez lebilincselő téma, amely az egyre erősebben jelentkező emancipációs törekvésekkel ellentétben, kétségtelenül árnyalt képet fest egyes nemes goethei nőalakokról, amelyek az egyéni szabadság befolyása alatt is fenntartják a női érzést és a férfias cselekvést elválasztó éles határvonalat. Különösen a nők számára lehet nagyon érdekes, hogy Steiner, Goethe egyik legelhivatottabb ismerője tárja fel a nemes lelkű nőiesség képét. Ez képes eloszlatni a mi asszonyainknál nem ritkán megtalálható Goethével szembeni előítéletet, amely abban a furcsa és indokolatlan szemrehányásban csúcsosodik ki, hogy Goethe a szerelmében nem volt hűséges. Éppen Steinerben testesül meg az a goethei szemlélet, amely minden közönségességen messze túlmutatva tiszteli a nőt, és a mi hölgyeinknek abban a ritka élményben lesz része, hogy ennek a gondolkodásmódnak az egyszerű eredetiségét és nagyfokú természetességét első kézből és a legjobb forrásból hallja meg. Éppen ezért melegen ajánljuk ezt a előadást és a kiváló és szeretetre méltó tudást a mi német hölgyeink figyelmébe.

A Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt beszámolója

Dr. Eugen Filtsch városi prédikátor összefoglalója

Rudolf Steiner előadása. Izgalmas órát jelentett Rudolf Steiner úr meleg és melegengető lelkesedéssel tartott előadása A goethei világnézet szerinti nőről, melyet – az adott körülmények között nem meglepő módon – nem éppen nagy, de áhítatosan figyelő közönség előtt tartott. Steiner úr az ifjúság tüzevel, ugyanakkor a mélyre hatoló filozófiai szellem komolyságával fejtette ki előbb Goethe világnézetének jelentőségét a jelen és a jövő számára, megmutatta a nagy költő – akiben a német lény minden mélysége megtestesül – különlegességét, és azt, hogy ha az ő eszmei világának vetjük alá magunkat, az egyenlő a szellemi felszabadulással. Küldetése az volt, hogy egy mesterkelt, a természetellenessé vált fajt visszavezessen a közvetlen érzésekhez és eszmékhez. Goethét realistának tartják, de csak annyiban volt az, amennyiben a leginkább lehetséges valóságra vágyik, a valóságra, annak legteljesebb alakjában. Így talál rá végül az eszme, még akkor is, ha sehol sem keresi. Az előadás ragyogóan mutatja be, hogy a korunk lényében uralkodó alapelv a munkamegosztás, és ez a természettől való elidegenedéshez, egyoldalúsághoz vezet, és azzal fenyeget, hogy az ember elveszíti belső harmóniáját, ártatlan természetességét. Azonban ez volt az, amit Goethe a női természet iránti tisztelet ógermán vonásának megfelelő vallásos hódolattal keresett és talált meg a nőben. A nők világával való érintkezés szellemi megifjodást jelentett számára, testvéri kapcsolatot a szellemi világgal, a természettel, amely újra meg újra megtermékenyíti és élteti költői szellemét. Ebből a szempontból száll szembe az előadó azokkal az előítéletekkel, amelyek Goethének a nőkhöz való viszonyával kapcsolatos félreértésekből eredtek, és olyan általánossá váltak. Arra törekedett, hogy levelei és költeményei alapján bizonyítsa be a Friederike Brion, Charlotte Buff, Lili Schönemann, Frau von Stein, Christiane Vulpius, Marianne Willemer, Ulrike von Levezow iránti szerelem nagy eszmeiségét és szellemiségét, azt az eszmeiséget, amit Goethe az Elégiájában fejezett ki a legszebben, amikor ezt mondta: „A tiszta keblünkben áradó törekvést, hogy hálásan, önként átadjuk magunkat a magasabb, tisztább ismeretlennek, leplezetlenül álljunk az örök megnevezhetetlen elé, jámborságnak nevezzük. Ilyen üdvözült magasságot érzek, amikor előtte állok.” Amit a nő Goethének jelentett, ugyanannak kell lennie és megmaradnia az emberiség számára: az egységes, önmagában harmonikus természet jó szelleme, a benne levő isteninek a közvetlen átadója. Ezért nem is szabad különböző hivatásokban szétforgácsolódnia, egyoldalúvá válnia, ahogy ez a férfiaknak jutott osztályrészül. A német nép magas idealizmusa maradt a legtovább és leginkább távol attól a természetellenes és egészségtelen emancipációs vágytól, amely éppen olyan népekben merült fel, amelyekben a szó legnemesebb értelmében vett szeretet nem tudott gyökeret verni. Az ideális világnézetre való törekvést érdemes megőrizni. „Mindaddig, amíg mi, németek megőrizzük” – hívott fel befejezésül az előadó – „minden veszélytől védve vagyunk, mert csak azt a népet lehet legyőzni, amelyik önnön énjét feladja. A mi énünk az idealizmus. Legyen ez az a jel, amelyben megismernek és megértenek minket, és akkor ebben a jelben győzni is fogunk!”

Jegyzetek

i) In: Das Wesen des Musikalischen und das Tonerlebnis im Menschen – A zeneiség lénye és a hang-
élmény az emberben, Dornach 1975, GA 283, 82. oldal

ii) In: Was in der Anthroposophischen Gesellschaft vorgeht c. hírlap, 3. évfolyam, 49. szám,
1926. december 5., 202. oldal

iii) 37. sz. jegyzetfüzet Rudolf Steiner hagyatékából, A Rudolf Steiner Hagyatékkezelő archívuma.

A jegyzetfüzetekbe és cédulákra írt feljegyzései során Rudolf Steiner a szokásos írás mellett gyakran használta a Gabelsberger-féle gyorsírást, amit az iskolában tanult meg.

iv) I.m. 83. oldal

v) Heilbronn, 1884. Rudolf Steiner hátrahagyott magánkönyvtárában e mű két példánya található. A szóban forgó a következő kézírásos ajánlást tartalmazza: „Baráti emlék R.Steiner úrnak. Bécs, 1884. június 20. Az alkotó”. A másik bizonyára a recenziós példány, amelyről Rudolf Steiner már 1884-ben, a bécsi Deutsche Zeitungban névtelen kritikát írt (megjelent: Nachrichten der Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung, 6. szám, Michaeli 1961).

1) „Und kannst du selber kein Ganzes sein, so schließ an ein Ganzes dich an!” Schiller művei, Első kötet, Gera, 1897, 278. oldal:

Pflicht für jeden
«Immer strebe zum Ganzen,
und kannst du selber kein Ganzes
Werden, als dienendes Glied
schließ an ein Ganzes dich an!»

Ezek a versek megtalálhatók 45. disztichonként Goethe Vier Jahreszeitenjében, Sophien-kiadás, I. kötet, 1887., 352. oldal.

2) „Wer sich der Einsamkeit ergibt, fühlt sich gar bald allein.” Sophien-kiadás, 2. kötet, 1888., 116. oldal: Hárfás: „Wer sich der Einsamkeit ergibt, ach! der ist bald allein ...”

3) Soha nem akart angyalként megjelenni... V.ö.: Schröer, K. J.: Goethe und die Liebe. Zwei Vorträge – Goethe és a szerelem. Két előadás, Heilbronn, 1884., 56. oldal: „Nem arról van szó, hogy Goethéből angyal legyen; ez olyan szerep, amelyhez a halandóság egyáltalán nem illik.”

4) A valódi női érték megbecsülése. Schröer, i.m., 29. oldal; „A valódi női érték iránti érzék.”

5) Tacitustól tudjuk, hogy elődeink már a sötét középkorban a jövőt előre megsejtőként tisztelték a nőket... Schröer, i.m., 4. oldal: „Tacitus félvad germánjai valamiféle jövőbe látást tiszteltek a nőben.”

6) „Es ist in dieser Liebe wieder ein Frommsein wie bei den Griechen...az egyetlen önzéstől mentes szenvedély.” Szó szerint Schröer, i.m., 5. oldal.

Schröer Goethe Stellájához írt bevezetőjében (Kürschners Deutsche National-Litteratur, 87. kötet, Goethe művei, 6. rész, 116. oldal) így szól a kérdéses hely: „Es ist wieder ein Frommsein in der Liebe, wie bei den Griechen. Wenn jene entgöttlichte Liebe selbstisch ist, so ist diese Liebe, die im Anschauen des geliebten Gegenstandes sich vergißt, bei der die selbstische Begierde schweigt, die einzige «Leidenschaft, die frei von Selbstsucht ist».

7) Er schreibt über sie, sie erschiene ihm «wie eine Göttin, die zum Himmel auf schwebt ... zum Himmel.» Zitiert bei Schröer, a. a. 0., Seite 7: Sie erschien ihm, wie er einmal (7. Oktober 1776) schreibt, «gleich einer Göttin, die zum Himmel aufschwebt... zum Himmel.»

8) „Was soll all der Schmerz und Lust? Süßer Friede, komm, ach komm in meine Brust!» Sophien-kiadás, I. kötet, 1887., 98. oldal. Wanderers Nachtlied: «Der du von dem Himmel bist...”

⁹⁾ Als er sie einst schlafend im Zimmer antrifft ... Gedicht «Der Besuch» (Sophien-Ausgabe, 2. kötet, 1888., 101-103. oldal); «Meine Liebste wollt' ich heut beschleichen, aber ihre Türe war verschlossen ...»
Lásd még Schröer, i.m., 56. oldalt.

¹⁰⁾ Nyolcvanas éveiben. 1823-ban Goethe 74 éves volt. Lásd még Schröer, i.m., 59. és 71. oldalt.

¹¹⁾ Elégiája A szenvedély trilógiájában, Sophien-kiadás, 3. kötet, 1890., 21. oldal, Elégia: „Mit remélhetek a viszontlátástól...”

¹²⁾ „der Erde Glück und der Erde Weh”. Faust I, Schröer-Zählung 464 bis 467:

„Ich fühle Mut, mich in die Welt zu wagen,
Der Erde Weh, der Erde Glück zu tragen,
Mit Stürmen mich herumzuschlagen,
Und in des Schiffsbruchs Knirschen nicht zu zagen.”

¹³⁾ „auf seinen Busen gehäuft». Faust I, Schröer-Zählung 1772 bis 1773:

„Mit meinem Geist des Höchst* und Tiefste greifen,
Ihr Wohl und Weh auf meinen Busen häufen.”